

Östra Blekinges smultronställen

SPF Östra Blekinges vandring i Ådalen Jämjö med
naturguiden Erik Johansson

2018-05-02

A person with short grey hair, wearing a light blue jacket, dark blue trousers, and white sneakers, stands on the left side of the group. They have a black backpack on their back and are looking towards the doorway.

A person with short grey hair, wearing a dark brown jacket and dark trousers, stands in the doorway. They are holding a wooden walking stick and looking towards the group.

A person wearing a brown hat, a dark brown jacket, and dark trousers stands in the center of the group. They are looking towards the person in the doorway.

A person wearing a bright red jacket, dark blue trousers, and white sneakers stands on the right side of the group. They are looking towards the group.

Allmänt om KVARNAR.

På bondestenåldern maldes sädeskör för hand mellan två mäststenar. Den undre (liggaren) var större och lätt skålad. Den övre stenen (löparen), som oftast bara var 2-3 kg tung, gnedes med muskélkraft mot den undre.

Nästa steg i utvecklingen blev en cirkulär liggare med en löpare, som drogs runt för hand eller med hjälp av dragdjur. Kvarntypen fanns i Medelhavsområdet ett par hundraden f.Kr.

Den användes också av de romerska arméerna och kom på 200-talet till vårt land. Konstruktionen modifierades efter hand och användes för viss husbehovsmalning i på 1800-talet.

Vattendrivna kvarnar fanns i Medelhavsländerna redan före vår tideräkningens början, men tekniken kom till oss i Norden först på 1100-talet.

Kristendomens inflyande innebar också att klosterordnar etablerade sig i landet. Genom dem fick vi också tillgång till nya kunskaper inom en rad områden. Klostren skulle vara självförsörjande, och deras jordar sköttes mönstergiltigt.

Då är det väl rimligt att tänka sig, att en tekniköverföring till omgivningen också kom till stånd, vad gäller kvarnar.

Kvarnar och strömmande vatten var reglerade av en rad lagar ända sen 1200-talet (landskapslagarna). Redan då var vattenkraften intressant rent ekonomiskt. Att bygga en större hjulkvarn krävde både ett lämpligt läge och pengar att investera. De stora landägarna hade bäddaral!

Boänderna inom godsen tvingades att mala sin säd i bestämda kvarnar. Där fick man betala en avgift (tull), för varje säck säd som maldes. Sådana "tullkvarnar" fanns i alla tätbefolkade delar av vårt land.

Desutom hade kyrkan och kungamäkten (kronkvarnar) intressen att bevaka i form av egna kvarnar.

VATTEN KVARNAR.

Man skiljer på två huvudtyper av vattenkvarnar: SKVALTKVARNAR och HJULKVARNAR.

Skvaltvarnar.

Skvaltvarnar har ett horisontellt skovelhjul, vars axel är direkt kopplad till löparen. Kvarnstenarna var små, om man jämför med, hur det var i andra typer av kvarnar.

Men en stor fördel var, att "skvalt" kunde fungera även i små flöden, och de krävde inte heller någon större fallhöjd. Sjuka kvarnbyggnaden var oftast överraskande liten, kanske ett par kvadratmeter.

Skvaltvarnarna var mycket vanliga och användes till det egna hushållets behov. I mitten av 1800-talet konkurrerades de dock ut av nya, effektivare typer av kvarnar.

Hjulkvarnar.

Hjulkvarnar har ett vertikalt skovelhjul, vars rörelse via kugghjul överförs till en lodrät axel, på vilken kvarnstenen (löparen) är kopplad.

Beroende på tillgången på strömmande vatten skiljer man på tre olika typer av hjulkvarnar.

Överfallshjul

användes för att utnyttja höga fallhöjder. Även småre vattendrag kan på detta sätt ge mycket kraft.

Bröstfallshjul

anläggs vid ett vattenfall. Skovelhjulets axel sätts i nivå med fallet. Högre fall ger så klart möjlighet till större hjul och mer kraft.

Underfallshjul

kräver inget vattenfall, men rikligt med kraftigt strömmande vatten.

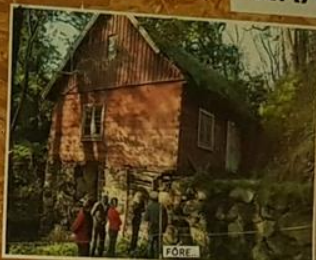
I mitten av 1800-talet genomdrevs i vårt land en rad reformer i liberalisomens anda, bl a avskaffas skråväsendet och vi fick en lag om fri näringsutövning.

Handel och hantverk kunde nu bedrivas fritt även på ren landsbygd, inte enbart i städer och köpingar!

En följd av reformerna blev, att man etablerade många nya hjulkvarnar. Genom sin större kapacitet och bättre precision vid malningen konkurrerades skvaltorna ut.

KRÅKERUMS

KVARN

Kvarnar i Ådalen.

Under första hälften av 1800-talet lär det ha funnits sju kvarnar i anslutning till Ådalen. Förstadiet, kanske alla, bör ha varit skånbakvarnar, som bara maldes för den egna gårdens behov.

Var fem av dem låg, väl vi med säkerhet, men med de andra två är det inte helt klart. Fallhöjder och vad som kan tolkas som stenkaniner vid bäckströmmen visar, var en kvarn skulle kunna byggas och kanske också funnits.

Till kvarnarna hörde också ett dämné, dvs man stängde av flödet i bäcken uppströms och magasinade vatten. Detta användes den dag man kommit översens om att mala. På så sätt kunde man utnyttja samma vatten i flera kvarnar.

Byggnaden är timrad, men inte med utstående knutar. I husets höm kan man i stället se, ett knuten är jäsnad, dvs har kilformiga ändar, som tilltar en lastkraft. Detta var ett byggnadsåkt, som blev mycket vanligt i mitten av 1800-talet.

Kvarnen var försedd med ett överfallshjul, som dock bara utnyttjade en bräddet för forens hela fallhöjd, som är 28 meter!

Bäcken får sitt vatten från bä i a fallbänne, men hade från början också ett tillflöde från Långsån!

Kvarnen maldes med fodersäd, men också råg till grovt matbröd. Skåda mjölet gjorde man lita. Det fick man göra i jäms eller fågelmar.

Man maldes åt gårdarna i Kåkerum, Flybooda, Kållaboda och Flakulla.

ÅDALEN I DAG.

En ny...

Felst är...

Från kyrkan och upp till Kråkerums by har Ådalen använts i huvudsak till slätter och betes från, kanske, 500-talet och fram till efter andra världskriget.

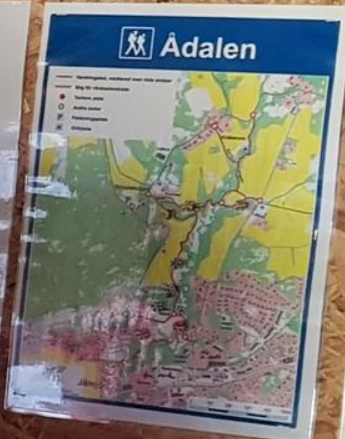
Sen dess har skogen fått återta marken, dels närmast Jämjö och dels praktiskt taget hela området öster om ån.

Större delen av dalen väster om ån betas dock lyckligtvis fortfarande, och där finns också den mest intressanta floran.

VÄRENS FLORA.

Under andra hälften av april har vårblomningen kommit i gång på allvar. Braxtar och dalbotten täcks av otroliga mängder vistsippor.

Vill man se flera sorters vårblommor, söker man sig till sluttningarna vid Kråkerums kvarn. Förutom vistsippor finns här bl a blåstippor, svalört och värlök i överflöd.

HÖGORTSÅNG.

Den plana botten i Ådalen är till stor del uppbyggd av organiskt material. Den har god tillgång till vatten och är närgärsk. Dessutom tillförs den årligen spilling från betesdjuren, antingen direkt eller genom ett dalbrantarna lakas ut av nederbörd.

Den nästan massiga västligheten bildar en s k högortsång.

Bått upplivar med detta fulltambålls kring månedsvishet juni-juli, innan betesdjuren släpps på.

Bu ställen, om man vill hitta närmare på en högortsång.

TORRÅNG.

Ett av våra artrikaste växtsamhällen är torrången. Den återfinns på marker, slätter och efterröjande betes.

Marken är närlingsfattig och ofta urlakad av nederbörd. Avkastningen har alltid varit låg. Men antalet olika växter är hög.

Kräpplöslas en torrång, konkurreras om växter ut av sväggynnade arter, som uträ maskros, näslor och skräppa.

Ådala torrånger är som vackrast i maj-juni, innan betesdjuren gör sin insats i naturvården.

Här finns fina torrångar!

Andra områden med rik flora hittar du här!

